

ROMAN JAKOBSON

(1896—1982)

Tri su čoveka neizbrisivo svoja imena zabeležila u hroniku lingvističke nauke XX veka. Ukoliko uopšte postoji način da se paradigmatski ili, čak, samo hronološki vide događanja u lingvistici u tom isečku vremena, njihova pojava i rad jesu ključni prelomi u načinu naučnog mišljenja o čoveku i njegovom jeziku u novijem dobu. To su, u generacijskom sledu nabranjana, Ferdinand de Sosir (Saussure), Roman Jakobson, i Noam Čomski (Chomsky). Prvi kao »nesvesni« ili barem »nenamerni« tvorac strukturalizma u lingvistici (i drugde), drugi kao, na žalost samo doskora, »najveći živi strukturalista« treći kao poslednji stvarni »prevrtnik« sa nekom vrstom revolucije u načinu mišljenja — a kroz pomak nastao ustanovljavanjem transformaciono-generativne gramatike kao teorije i prakse. Biološki i delotvorno, međutim, Roman Jakobson je najduže među njima u ovom veku postojao, mnogim generacijama čitalaca, studenata lingvistike i mnogim generacijama lingvista — kao konstanta i oslonac za učenje i ugledanje — najviše je značio. U kontekstu podsećanja ove vrste nije zanemarljiva ni činjenica da je upravo uticaj Romana Jakobsona na deo jugoslovenskih lingvista — strukturalista, pedesetih godina označio i konačno otvaranje naše tradicionalne filologije ka svetskim zbivanjima u nauci o jeziku, i ka zanimanju za lingvističku teoriju uopšte.

I koliko mu opšte životne okolnosti, mimo srećne dugovečnosti, često nisu bivale naklonjene, toliko su ga, ipak, gotovo redovno vodile u pravo vreme i dovodile na prava mesta, u žarišta intelektualnih zbivanja — koja bi on, zatim, sâm i sa drugima, dalje raspaljivao i ograđivao. Tako je Roman Jakobson u istoriji nauka ostao poznat i kao jedan od osnivača Moskovskog lingvističkog kruga, Praškog lingvističkog kružoka, Harvardske škole strukturalizma (u njegovoј »neevropskoј« verziji), fonologije kao naučne discipline uopšte, u njenim okvirima teorije o distinkтивnim obeležjima, binarnim oprekama, neke vrste sistemske morfologije, pa čak i sintakse, teorije o markiranim / nemarkiranim pojавama u jeziku i izvan njega, i tako dalje. Ostaje zatim, razume se, i njegov snažan upliv na strukturalne antropologe, recimo i u prvom redu na Klod Levi-Strosa (Claude Lévi-Strauss), na što ovaj i najeksplicitnije upozorava, ali i na druge, koji su upravo Jakobsonovo viđenje jezičkih realija smatrali i jedinim mogućnim ili, pak, jednim od mogućnih pristupa u naukama o čoveku i njegovim kulturama.

Osim lingvistikom u užem smislu, Jakobson se bavio i teorijom i praksom prevođenja, afazijama u govoru, zatim poetikom, teorijom književnosti, versifikacijom, književnom kritikom, pomalo folklorom i etnologijom, više narodnom literaturom, teorijom informacije i komunikologijom, i dijahronim, dakle, i sinhronim naukama, i onim komparativnim i onim tipološkim — sve sa glavnim osloncem na slovenski jezički, duhovni i kulturni milje, ali i sa uvidom u druge. Bibliografija Jakobsonovih radova publikovana je pre više od deset godina: *Roman Jakobson. A Bibliography of His Writings*. — Ed. C. H. Schooneveld, Mouton, The Hague-Paris, 1971 (Janua Linguarum, Series Minor, 134) i predstavlja čitavu jednu knjigu. Za srpskohrvatski jezik su priređene i na njega prevedene dve kolekcije njegovih važnijih radova: *Lingvistika i poetika*. — Prir. M. Ivić i S. Marić, Nolit, Beograd, 1966 (Biblioteka »Sazvežđa«, knj. 16); *Ogledi iz poetike*. — Prir. M. Komnenić i L. Kojen, Prosveta, Beograd, 1978 (Biblioteka »Književni pogledi«). Konačno, nije nevažno reći i da su na srpskohrvatski prevedene: *Teze Praškog lingvističkog kružoka* (1929). — Treći program Radio-Beograda, br. 25, Beograd, (proleće) 1975, 497-526 — gde je Jakobson ili koautor ili autor nekih od odeljaka. Projekat izdavanja Jakobsonovih »odabranih dela« (*Selected Writings*, Mouton Publishers, The Hague), zamišljen je kao ogroman višetomnik, sa upravo hiljadama i hiljadama tematski grupisanih stranica. Do sada je samo publikovano već pet takvih tomova: *I Phonological Studies* (1962); *II Word and Language* (1971); *III Poetry of Grammar and Grammar of Poetry* (1981); *IV Slavic Epic Studies* (1966); *V On Verse. Its Masters and Explorers* (1979). Pri svemu tome, i uz sve to, Jakobsonu su bivali posvećivani, zbog velikog odziva autora, gotovo do neverovatnog obimni zbornici tekstova, ali su objavljuvani doista samo u važnijim jubilarnim trenucima njegovoga rada i života: *For Roman Jakobson*. — Mouton, The Hague, 1956; *To Honor Roman Jakobson. I-III.* — Mouton, The Hague-Paris, 1967.

Iako »strukturalista«, u nekim oblastima rada čak dosledniji od drugih u tom pogledu (recimo, u domenu fonologije), Jakobson je, ipak, među prvima ispravljao krivo razumevanje Sosirovog viđenja »strukturalne« nauke o jeziku, povezavši ovu, i vlastitim radom i sudbinom konačno, sa drugim naukama o čoveku — upravo onako kako bi to i jedan pažljivo čitani i pravilno shvaćeni Sosir učinio. Na taj način, Jakobson je još u doba nastajanja i stasanja strukturalizma u lingvistici, a pogotovo u doba njegovog dogmatizovanja, nagovestio i moderno vreme interdisciplinarnizovanja nauke o jeziku, vreme povratka lingvistike drugim naukama o čoveku.

Milorad Radovanović